

Шкільна бібліотека

Антологія
Фольклор, міфи
і легенди народів світу
В шкільному курсі
літератури

Харків
«Фоліо»
2019

Основними джерелами для вивчення єгипетської міфології є різноманітні релігійні тексти: гімни та молитви богам, записи поховальних обрядів у гробницях. Найважливіші з них — «Тексти пірамід» (XXVI–XXIII ст. до н. е.) та «Тексти саркофагів» (XXI–XVIII ст. до н. е.).

Основи єгипетської цивілізації були закладені за 3000 років до н. е., тобто ще до початку писемної історії Єгипту. Саме в цей час

Єгиптяни називали свою країну Кеме (Чорна), Дві Землі, Дві Країни, Обидві Країни, Береги Гора. Пустелю вони називали Червоною Землею, а море — великим зеленим.

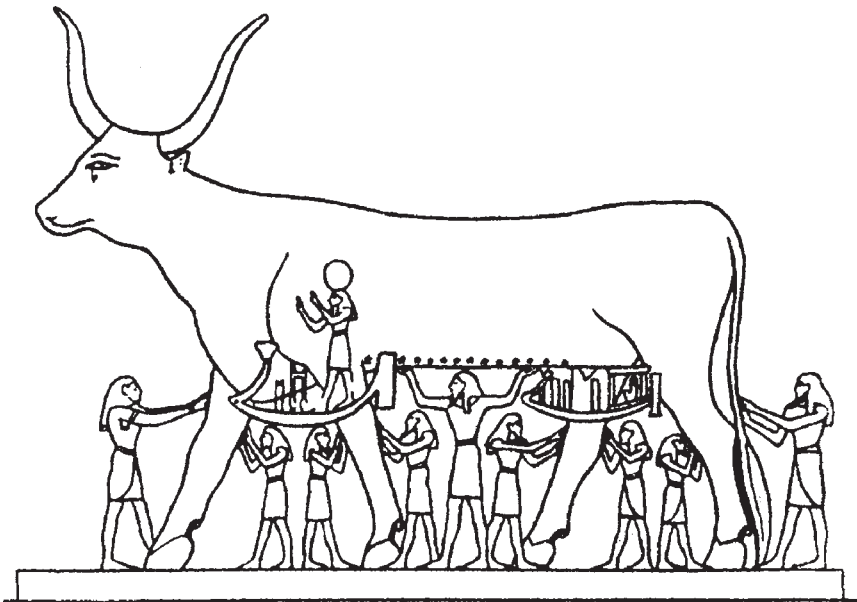
«Царства Верхнього та Нижнього Єгипту». Ці події супроводжували інші великі досягнення: введення постійного календаря на 365 днів, винахід гончарного круга, початок будівництва з каменю. На думку вчених, саме в цей час створюється і єгипетська міфологія. Звичайно,

Ієрогліфи, знаки давньоєгипетського письма, виникли близько 3000 років до н. е. і використовувалися до IV ст. н. е.

формується вона почала набагато раніше — в VI–IV тис. до н. е. В кожній області (номі) складався свій пантеон богів, який

Розшифровку ієрогліфів розпочав французький вчений Жан Франсуа Шампольйон, який присвятив цій роботі 20 років свого життя.

відбулися найвидатніші події не тільки для історії Єгипту, але й для всього людства: винахід писемності та політичне об'єднання Єгипту як «Царства Верхнього та Нижнього Єгипту». Ці події супроводжували інші великі досягнення: введення постійного календаря на 365 днів, винахід гончарного круга, початок будівництва з каменю. На думку вчених, саме в цей час створюється і єгипетська міфологія. Звичайно, формується вона почала набагато раніше — в VI–IV тис. до н. е. В кожній області (номі) складався свій пантеон богів, який уособлювався в небесних світилах, каменях, деревах, тваринах, птах, зміях та ін. Сам ном також сприймався у вигляді бога чи богині. Так, богинею Гермопольського ному вважалася Унут, яку зображували спочатку у вигляді зайця, потім левиці або змія-урея. Пізніше місцеві божества зазвичай об'єднувалися у тріади-

Небо у вигляді корови

трійці на чолі з богом-деміургом — заступником нома. Головними богами Фів, наприклад, вважалися бог сонця Амон, його дружина, богиня неба Мут та їхній син, бог місяця Хон.

Учені висловлюють думку про те, що основні міфологічні образи сформувалися ще в найдавніші часи єгипетської історії. По-перше, це уявлення про первісний океан, з вод якого постав первісний земляний пагорб у вигляді полум'я і породив першу живу істоту (змію, або жука-скарабея, або жабу, або яйце, або квітку лотоса). Друге важливе міфологічне уявлення — це образ неба як корови або бика. Звідки взялося таке дивне, на наш погляд, уявлення? Висловлюється думка, що корова — це образ богині-матері та джерела родючості. Бика шанували ще з глибокої давнини як втілення сили вождя племені, а потім і фараона-царя. Вже на палетці фараон Нармер (близько 3000 р. до н. е.) зображений у вигляді бика, який руйнує фортецю ворога. У Мемфісі, а потім і по всьому Єгипту, чорний бик з білими плямами вважався втіленням бога родючості Апіса. Небозвід уявлявся у вигляді корови з тілом, вкритим

Співставляючи ієрогліфи та давньогрецькі букви написів Розетського каменя, Шампольон прочитав імена єгипетських правителів — Птолемея та Клеопатри.

зірками, або у вигляді жінки богині Нут, яка, зігнувшись дугою, торкається землі пальцями рук та ніг. За іншими

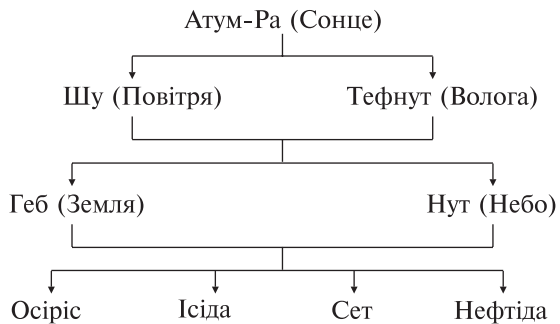
уявленнями, небо — це водяна поверхня, небесний Ніл, що по ньому сонце огинало небо вдень. Під землею теж є Ніл, яким сонце, спустившись за небокрай, пливе вночі. Ніл втілювався в образі бога Хепі, який допомагав врожаю своїми благодатними розливами. Сам Ніл населявся добрими та злими божествами в подібні тварин: крокодилів, бегемотів, скорпіонів, змії.

Наступне важливе уявлення: існування безлічі інших богів уподобі тварин, рослин та різних предметів. Шанувалися тварини — втілення богів: баран — Амона та Хнума, змія — богині родючості та врожаю зерна Рененутет, крокодил — бога води та розливу Нілу Себека, кішка — богині радощів Баст, лев — богині війни та спекотного сонця Сехмет, або богині неба Хатор; шакал — заступника мертвих Анубіса, сокіл — «неба», заступника фараона Гора, ібіс — бога мудрості, лічби та письма Тота та інші.

Значну роль у єгипетській міфології відігравали уявлення про потойбічне життя як продовження земного, але в могилі. Реальним втіленням цієї ідеї стали турботи про зберігання мертвого тіла (муміфікація), забезпечення його житлом (будівництво гробниць) та їжею (приношення заупокійних дарів та жертв). Єгиптяни вірили, що сутність людини полягає в єдності її тіла, імені, тіні та душі. Душ було декілька: «ка» — двійник, друге «я»; «ба» — втілення життєвої сили, яке існує і після смерті тіла. Посмертне втілення людини, «ах», мандруючи підземним царством, зазнає всіляких небезпек, проходить через суд Осіріса, на якому отримує посмертну долю — або жадливе знищення за всі свої гріхи, або щасливе життя на полях раю-іару, якщо в земному житті людина не коїла зла й була «чиста серцем».

Міфологічні уявлення єгиптян змінювалися. Після об'єднання обох земель і створення єдиного царства провідною стала ідея про те, що цар є безсмертним богом. Цар-фараон був посередником між богами та людьми і вважався Гором. Водночас Гор був і небесним царем, і соколом. Після смерті цар Гор ставав Осірісом і водночас наступне втілення Гора на землі успадковувало його.

Разом з єдиною державою виник і єди-

Пантеон богів Давнього Єгипту

ний родовід єгипетських богів, який називали геліопольською енеадою (дев'яткою).

Боги енеади вважалися першими царями Єгипту. Найзначнішими міфами Єгипту є міфи про створення світу та про Осіріса.

Творцями світу в різних міфах були Ра, Атум, Пта, який створив перших богів, задумавши творіння у своєму серці й назвавши їхні імена своїм язиком (тобто створив їх думкою і словом).

З міфами про створення світу тісно пов'язані міфи про сонячних богів, які відображають уявлення єгиптян про зміну пір року та боротьбу сонця з мороком і злом, котрі виступають в образах чудовиськ та всілякого лиха (міф про знищення людей Оком Ра).

Третій, основний, цикл міфів пов'язаний з Осірісом (*букв. родючість*) — богом життєдайних сил природи, всіляких рослин, які в'януть, а потім знову відроджуються. Фараон також вважався джерелом родючості і тому брав участь у всіх основних землеробських обрядах: під час повені Нілу кидав у річку сувій — указ про початок розливу; першим розрихляв землю мотикою; зрізав перший сніп на святі жнив і приносив жертви на знак подяки статуям померлих фараонів після закінчення польових робіт.

Ра

Звідки на Землі з'явилися люди й тварини, дерева та кущі, трави та злаки? А коли стало світити Сонце, яскраве Сонце, що розганяє морок і проганяє нічні страхіття? Хто запалив у небі зірки й почепив на нього

У XIV ст. до н. е. єгипетський фараон Аменхотеп IV проголосив єдиним богом Єгипту Атона, втіленням якого був золотий диск Сонця. Фараон змінив своє ім'я на Ехнатон («той, що догодив Атону») і побудував для нового бога нову столицю — місто Ахетатон («Небосхил Атону»). Але по смерті Ехнатона старі боги повернулися, фараон був проклятий, а Ахетатон покинутий.

Місяць, щоб він уночі замінював Сонце?

Спочатку на Землі панував морок, ще не було життя. Скрізь розливалися безмежні води — «Велике озеро». Одного разу серед «Великого озера» з-під води піднявся горб, і з'яви-

лася суша. На горбі виросла дивна квітка лотоса, з неї вийшла дитина — юне прекрасне Сонце (Ра). Воно розігнало морок, осяяло землю. І почалося життя.

Спочатку не було неба, не було землі, нічого не було. Була лише безодня, сповнена темряви, над поверхнею вод. І бог Ра створив

з безодні землю і небо, але вони були порожні, тому що не було ні богів, ні людей.

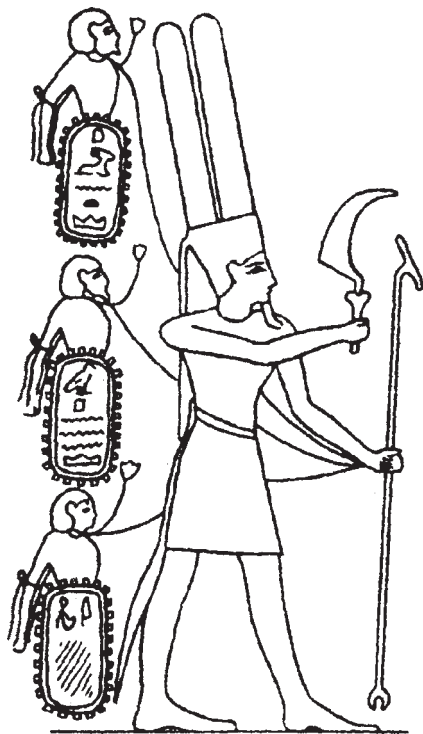
Намислив Ра в серці своєму створити богів. Уявив він собі їхні образи, і з'явилися боги із вод.

Виплюнув бог Ра зі свого рота богів Шу і Тефнут.

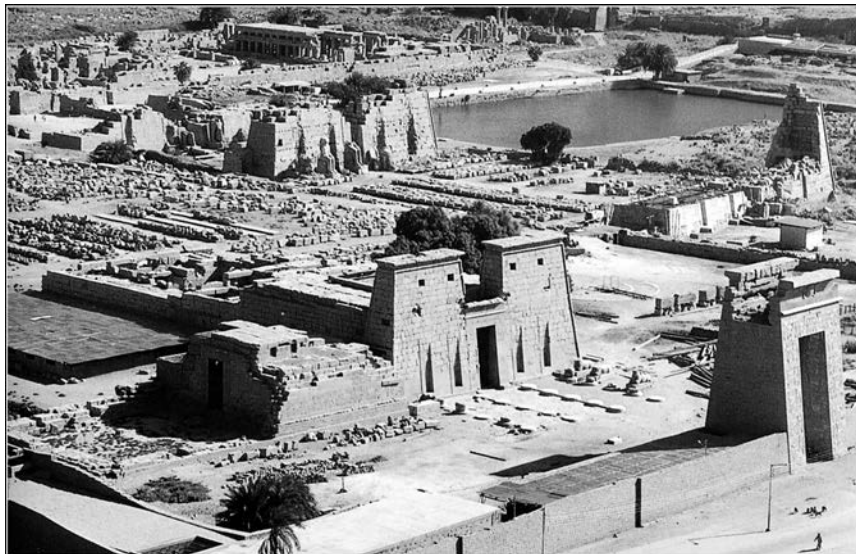
Прийшли боги Шу і Тефнут до Ра, заплакав Ра, і впали його сльози на землю, і виникли з його сліз люди. І створив Ра інших богів. І сказав бог Ра: «Покличте до мене бога Тота!»

Тієї ж миті привели Тота до бога сонця Ра.

І сказав бог Ра Тотові: «Вночі я спускаюся до підземного царства і освітлюю там країну мертвих, а ти заміни мене вночі на небі, сяй для людей на землі. І називатимуть тебе — Той, що замінює Ра».

Бог Амон-Ра

Храм Амона-Ра в Карнаці

Бог Тот

У бога повітря Шу була донька, богиня неба Нут. Її чоловіком був бог землі Геб. Уночі зірки — дочки Нут — плывуть по тілу своєї матері до самого краю неба, вони піднімаються вгору, і всі їх бачать. І коли вони плывуть по небу, сплять усі люди по селах і містах, спочиває і Ра. А вдень зірки плывуть усередині своєї матері. Ранком підходять зірки до голови Нут на заході, відкриває богиня рота і ковтає своїх дітей.

І розгнівався Геб на свою дружину за те, що вона пожирає своїх дітей.

І батько Нут, бог

повітря Шу, підняв доньку вище своєї голови і став підтримувати її своїми руками.

І сказав Шу Гебові: «Не сварися з Нут за те, що вона поїдає дітей; вона ковтає їх щоранку на заході і народжує їх щоночі на сході. І жодна з них не впала, і жодна не була скинута на землю».

І єгиптяни так уявляли собі небо і землю: бог Геб лежить, а богиня Нут стоїть над ним. Руками своїми вона торкається ніг Геба, а на кінчиках пальців ніг стоїть коло рук Геба. Бог Шу, піднявши руки, підтримує Нут, а на грудях і на животі її — зірки.

Як у кожного володаря, у Ра були вороги. Коли він захищався від них, то послав своє Око на війну з ними. Одного разу Ра відправив своє Око на війну, і війна виявилася жорстокою й довгою. Око все не поверталось. І тільки подолавши всіх ворогів, повернулося до бога. А тим часом у голові Ра виросло нове око, і під божественним чолом не залишилося вільного місця. Око, яке повернулося після довгої битви, засумувало і заплакало. Прозорі сльози одна за одною котилися на землю. Щойно сльоза Ока Ра

торкалася землі, як вона перетворювалася на людину. Так повсюди зі сліз виникли люди, і пустельна земля наповнилася людськими голосами.

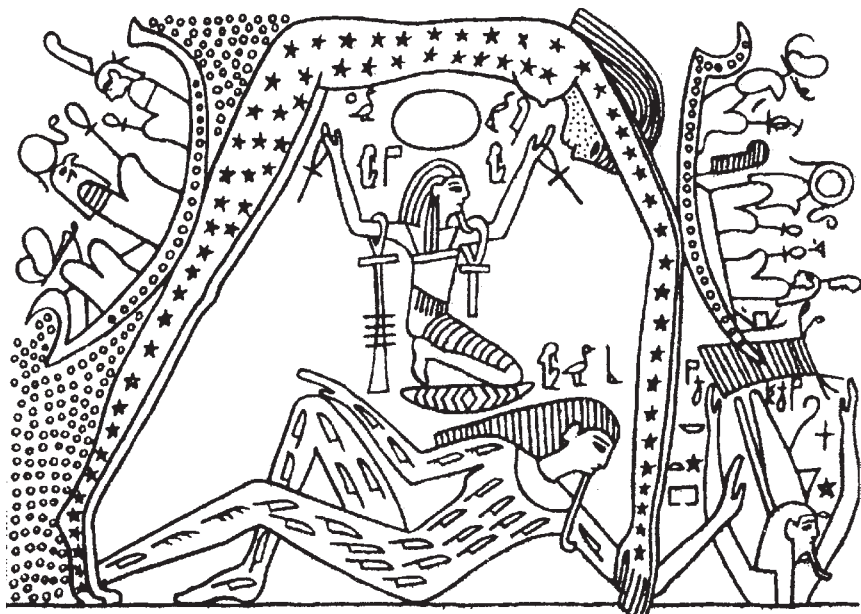
Бог Ра пожалів Око і перетворив його на царствену очкову змію (урей), і поклав її на своє чоло. Звідти змія разом з богом Ра править землею і небом, звідти оберігає свого господаря від ворогів.

Людина, що виникла зі сльози Ра, зберегла в собі її сяйво. Сльоза Ра живе і сяє в людських прагненнях, падає в сміливих вчинках і горить у людському коханні.

Люди на землі народжувалися, жили та помирали. Тоді зійшов у західне царство, в царство мертвих, бог Анубіс. І став важити на терезах справедливості праведні й неправедні вчинки, які померлі скоїли за життя. Тіло в Анубіса було, як у людини, але замість людської голови — шакаляча. А хто вислизне від шакала, який біжить по сліду, хто вислизне від шакала, який завжди насторожі?

Ра мудро правив богами і людьми, боги і люди слухалися його. Воля Ра ставала їхньою волею.

Коли сонячний бог Ра, цар людей та богів, постарів, він дізнався, що у верхів'ях Нілу та в пустелі люди замислили зло проти нього. Тоді він зібрав раду богів: чоловічих — Шу, Геб і Нуну та

Нун, Шу та Геб

Зміст

Що таке міфологія	3
Розділ 1. Міфи Давнього Єгипту	11
Ра.....	16
Мандрування Ра небом	22
Осіріс, Ісіда та Сет	24
Розшуки Осіріса	27
Гор	31
Закони Осіріса.....	33
Розділ 2. Міфи Давньої Месопотамії.....	35
Створення світу.....	41
Іштар у підземному царстві.....	44
Сказання про Гільгамеша	49
Розділ 3. Міфи давніх євреїв	65
Створення світу.....	70
Створення людини.....	72
Бог освячує сьомий день (друге оповідання про створення світу).....	72
Коментарі.....	72
Адам і Єва	73
Всесвітній Потоп.....	77
Суд царя Соломона	79
Талмудична історія створення	80
Розділ 4. Міфи Давнього Ірану.....	83
Створення світу.....	88
Розділ 5. Міфи Давнього Китаю	93
Як створювався світ.....	98
Розділ 6. Міфи Давньої Японії.....	107
Як виникла Японія.....	110
Розділ 7. Міфи Давньої Індії.....	115
Рігведа	122
Створення світу.....	124

Вішну.....	126
Шіва.....	126
Сколочування океану	127
Втілення Вішну	131
Царство Індри	132
Ганеша — переможець	133
Чотири віки.....	138
Сказання про рибу.....	141
Розділ 8. Міфи Давньої Греції	143
Походження світу і богів	149
Зевс (Юпітер).....	151
Народження Зевса	151
Зевс скидає Крона. Боротьба богів-олімпійців з титанами.....	153
Боротьба Зевса з Тіфоном.....	154
Олімп.....	155
Посейдон і божества моря.....	158
Царство похмурого Аїда (Плутона)	161
Гера.....	163
Іо.....	165
Аполлон	166
Народження Аполлона.....	166
Боротьба Аполлона з Піфоном і заснування дельфійського оракула	167
Дафна	168
Аполлон і музи	169
Асклепій (Ескулап)	170
Артеміда (Діана)	171
Актеон.....	172
Афіна Паллада	174
Народження Афіні	174
Арахна.....	175
Гермес (Меркурій)	176
Гермес викрадає корів Аполлона.....	177
Арес (Марс).....	180
Афродіта (Венера).....	181
Адоніс	183
Ерот (Амур).....	184
Гіменей.....	185
Гефест (Вулкан).....	185
Деметра і Персефона (Церера і Прозерпіна)	187
Ніч, Місяць, зорі та Сонце	193
Фаетон	195
Діоніс (Вакх).....	198
Народження і виховання Діоніса.....	198
Діоніс і його почет.....	200

Ікарій.....	201
Мідас.....	201
Пан.....	202
Пан і Сірінга.....	203
Змагання Пана з Аполлоном.....	204
П'ять віків.....	205
Девкаліон і Пірра (потоп).....	206
Розділ 9. Міфи давніх скандинавів.....	209
Створення світу.....	213
Ельфи та гноми.....	216
Норни.....	218
Асгард та Аси.....	219
Інші боги-аси.....	221
Діти Локі.....	225
Волосся Сів.....	230
Бальдр у підземному світі.....	234
Рагнарьок: Загибель богів.....	236
Розділ 10. Міфи давніх слов'ян.....	237
Створення світу (середньовічна легенда).....	247
Легенда про сонце.....	247
Дерево світу.....	247
Легенда про походження древлян, кривичів, полян, сіверян та русів.....	248
Звідки пішли гори.....	249
Свята Неділя.....	249
Зорі.....	250
Квітень в гостях у Березня.....	251
Дніпро і Десна.....	252
Розділ 11. Міфи індіанців Латинської Америки.....	253
Міфи майя.....	259
Ацтекські міфи.....	262
Інкські міфи.....	266
Легенда про створення світу мексиканського племені лакандонів.....	267
Розділ 12. Міфи індіанців Північної Америки.....	269
Міф про те, як з'явилися ірокези.....	273
Міф індіанців племені оседж про створення світу.....	277
Міф індіанців племені сіу про походження різних народів.....	278
Ранкова Зоря та Вечірня Зоря (міф індіанців поуні).....	278
Література.....	280